

Iva Pasini Tržec

Samostalni istraživač, Beč

O slici *Krštenje vladara* iz Strossmayerove galerije starih majstora

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*Primljen – *Received* 15. 5. 2020.

UDK 75:069.5(497.5Zagreb)

DOI doi.org/10.31664/ripu.2020.44/1.04

Sažetak

Na temelju istraživanja arhivske dokumentacije, aukcijskih kataloga te oznaka na poleđini slike *Krštenje vladara* iz Strossmayerove galerije starih majstora HAZU autorica iznosi brojne nove spoznaje o provenijenciji slike tijekom 19. i prve polovice 20. stoljeća. Utvrđuje da se slika nalazila u vlasništvu Williama Grahama (1817. – 1885.), jednog od značajnijih skupljača i pokrovitelja umjetnika viktorijanskoga doba te prati tijek prodaja slike posredstvom aukcijske kuće Christie's u Londonu

sva do 20-ih godina 20. stoljeća. Razmatra i okolnosti ulaska slike u zbirni fond Strossmayerove galerije u neposrednom poraću te vraća memoriju na prethodnjega vlasnika slike, poduzetnika Oskara Fröhlicha (1879. – 1944.). Istraživanja provenijencije slike upotpunila su saznanja o izvornoj cjelini, odnosno o postojanju njezina pandana Posveta Panteona te omogućila korigiranje i novo tumačenje ikonografije slike.

Ključne riječi: *William Graham, Oskar Fröhlich, Strossmayerova galerija starih majstora, KOMZA, Aukcijska kuća Christie's, Krštenje vladara, rimski car Foka*

Slika *Krštenje vladara* (sl. 1) u zbirni fond Strossmayerove galerije starih majstora prispjela je nakon Drugoga svjetskog rata i dosad nije bila predmetom iscrpnijih istraživanja. Bila je izložena povodom obilježavanja stote obljetnice Galerije, kao »Krštenje svete, djelo venecijanske škole 17. stoljeća«.¹

Iako je do sada u liku pokrštenika bila prepoznata svetica, te je slika nosila naziv *Krštenje svete*, zasigurno je riječ o mladolikom muškarcu kojega možemo prepoznati kao vladara. Prikazan je kako kleči na jastuku, pognute glave u lijevom profilu. Obučen je u crveno ruho i dugački zlatni plašt. Scena krštenja predstavljena je u interijeru, u formatu horizontalno položena pravokutnika. Likovi su prikazani punom visinom te približeni gotovo do ruba slikanoga prostora. Kompozicijsko i tematsko središte prizora predstavlja sama scena krštenja, a pažnja svih likova usredotočena je na trenutak polijevanja vodom. Narativno zaokruženoj cjelini dodatno pridonose dva krajnje bočna lika prikazana sleđa i prerezana bočnim rubovima kadra. Središtem prizora dominiraju zlatni akcenti, biskupov zlatni plašt, zlatna odjeća mladića koji asistira pridržavajući veliki zlatni pladanj, te dugačak zlatni plašt pokrštenoga koji nalazi kromatsko uravnoteženje u zlatnom ruhu vladarskoga lika lijevo. Kromatski i svjetlosni akcenti uz prirodnost impostacija i gestikulacija likova dodatno doprinose animiranosti čitavoga prizora.

Odjeća dvojice pomagača koji pridržavaju biskupov ogrtač bliska je odjeći likova u istoj ulozi na slici rimskoga slikara Avanzina Nuccija *Krštenje cara Konstantina*.² Dva dječčića, od kojih jedan aktivno pomaže pri krštenju pridržavajući zlatni vrč, a drugi dječjom radoznalošću proviruje ispod plašta pokrštenika, obučena su u odjeću nalik na dječje odjelce za spavanje. Iako su likovi rahlije grupirani, prikaz pokazuje kompozicijske i figuralne sličnosti i sa slikom Paola Veronesea *Pomazanje kralja Davida* u animiranim gestama i pogledima, impostacijama sleđa te zaokruženom kompozicijom.³

Na mjedenoj pločici na okviru slike zabilježena je atribucija Paolu Veroneseu (1528. – 1588.), no to je atributivno određenje već prilikom inventarizacije slike napušteno, te slika nosi odrednicu venecijanske škole 17. stoljeća. S obzirom na njezine likovne karakteristike i oslanjanja na rješenja Paola Veronesea, slika bi se mogla promatrati u kontekstu djelatnosti *Haeredes Pauli*, nasljednika i suradnika Paola Veronesea,⁴ no zasad bez preciznijega određenja autora. Zadržat ćemo odrednicu venecijanskoga slikarstva, s time da bi izglednija bila datacija u kasno 16. stoljeće ili u sam početak 17. stoljeća.

U inventarnoj kartici šturo je naveden način ulaska umjetnine u zbirku: »KOMZA (568/47)«, a ta oznaka ispisana crvenom sačuvana je i na poleđini slike.⁵ Istraživanja galerij-

1. Venecijanski slikar, *Krštenje vladara*, ulje na platnu, 51,6 × 84,3 cm, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, inv. br. SG-376
Venetian painter, Baptism of a Ruler, oil on canvas, 51.6 × 84.3 cm, Strossmayer Gallery of Old Masters at the Croatian Academy of Sciences and Arts, inv. no. SG-376

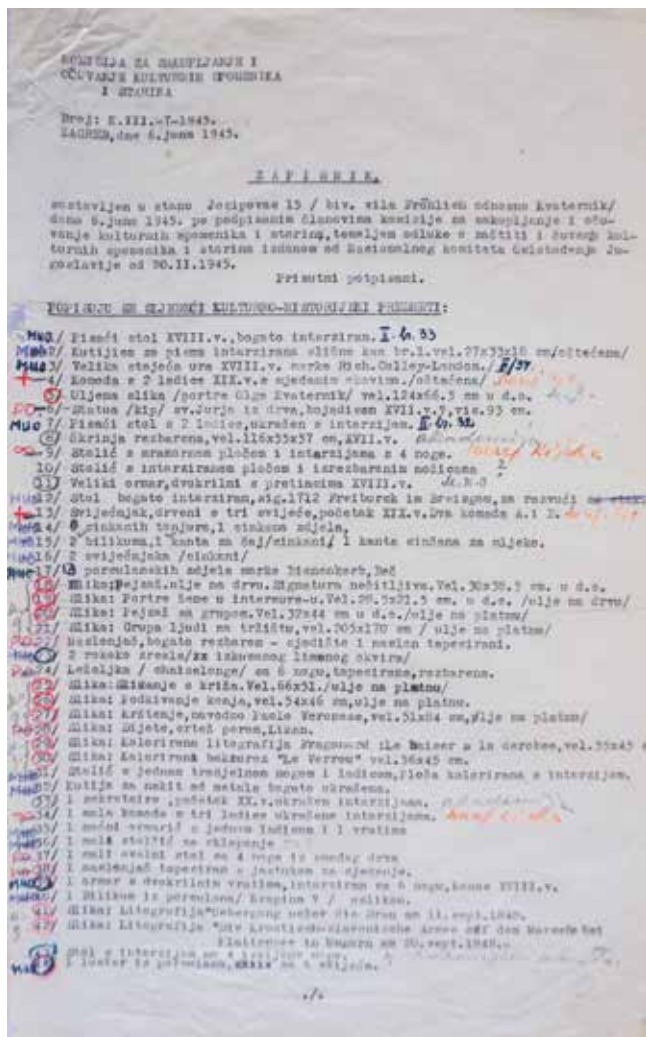
ske arhivske dokumentacije i dokumentacije Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina rezultirala su tumačenjem administrativne oznake KOMZA 568/47.⁶ Riječ je o primopredajnom spisu s popisom KOMZA-inih umjetnina koje su 18. prosinca 1947. godine predane Modernoj galeriji. Taj dokument zasad nije pronađen, te nam saznanja o umjetninama predanima Modernoj galeriji kao i podatci o njihovoj provenijenciji ostaju nepoznati.

Daljnijm istraživanjem KOMZA-inih dokumenata ipak je bilo moguće identificirati sliku *Krštenje vladara*. Prepoznajemo ju u zapisniku sastavljenju 6. lipnja 1945. godine: »u stanu Josipovac 15 / biv. vila Fröhlich odnosno Kvaternik«. ⁷ Slika je navedena pod brojem 27 s osnovnim podacima: »Krštenje, navodno Paolo Veronese, vel. 51 × 84 cm, ulje na platnu.« ⁸ Osim istovjetnih dimenzija i atribucije Paolu Veroneseu, koja je sačuvana na mjedenoj pločici na okviru slike, dodatnu potvrdu za prepoznavanje donose rukom ispisane bilješke u zapisniku, svjedočeći o transferu umjetnine iz Muzeja za umjetnost i obrt, gdje je KOMZA imala svoje sjedište, u Modernu galeriju (sl. 2).

Vila na Josipovcu, odnosno današnjem Tuškancu 15 nekoć se nalazila u vlasništvu poduzetnika Oskara Fröhlich (Zábřeh, 1879. – Italija, 1944.), koji se u Hrvatsku iz rodne Češke doselio 1910. godine.⁹ U međuratnome razdoblju bio je ravnatelj i dioničar poduzeća *Croatia d. d. za industriju drva*. Poslovne prostorije *Croatie d. d.* na Zrinjskom trgu 17 adaptirao je arhitekt Viktor Kovačić, kojem je Oskar Fröhlich povjerio i

izgradnju svoje drvene vile u Bosanskoj ulici 54.¹⁰ Fröhlich je posjedovao zemljište na sjevernoj strani Medvednice po njemu nazvano Fröhlichove livade.¹¹ S obitelji je 1938. godine prešao na katoličanstvo, a 1939. zatražio je priznanje državljanstva Kraljevine Jugoslavije.¹² Iz dokumentacije priložene zahtjevu za državljanstvo saznajemo da je bio član Crvenog križa i član utemeljitelj aerokluba *Naša krila* u Zagrebu te da je svoje dvoje malodobne djece školovao u Engleskoj.¹³ Po uspostavi Nezavisne Države Hrvatske prebjegao je u Italiju, a obrazac obvezne prijave imetka Židova u njegovo je ime 28. lipnja 1941. godine ispunio »njegov specijalni punomoćnik u stvari iznajmljivanja vila Općini grada Zagreba.«¹⁴ Iz obrasca proizlazi da je Fröhlich 29. svibnja 1928. kupio vilu na Tuškancu 15,¹⁵ izgrađenu 1927. godine prema projektu arhitekta Huga Ehrlicha za dr. Nikolu Nikića.¹⁶ U vrijeme sastavljanja obrasca u vili je već stanovao vojskovođa Slavko Kvaternik, a samo tri predmeta »koji predstavljaju obiteljsku uspomenu, odnosno služe za ličnu upotrebu djece vlasnika« iznesena su iz vile »znanjem i odobrenjem supruga Vojskovođe Kvaternika.«¹⁷

Jedna od prvih zadaća članova Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina po završetku Drugoga svjetskoga rata bilo je popisivanje umjetničkih predmeta u stanovima odnosno vilama u kojima su za vrijeme rata živjeli predstavnici vlasti Nezavisne Države Hrvatske.¹⁸ Među prvim pregledanim bio je inventar vile na Tuškancu 15, u kojoj su popisana osamdeset i dva umjetnička predmeta.¹⁹

2. Zapisnik KOMZA-e sastavljen u stanu Josipovac 15 / bivša Vila Fröhlich odnosno Kvaternik, 6. lipnja 1945. MK-UZKB/SA-ZSG-KOMZA, 7/45

Inventory made by KOMZA in the apartment at Josipovac 15 / formerly Villa Fröhlich or Kvaternik on June 6, 1945, MK-UZKB / SA-ZSG-KOMZA, 7/45

Po sastavljanju zapisnika umjetnine iz vile otpremljene su u prostorije Muzeja za umjetnost i obrt. Bilješke na stranicama zapisnika svjedoče o distribuiranju umjetnina različitim muzejskim institucijama (sl. 2).²⁰

Osim slike *Krštenje vladara*, u zbirnom fondu Strossmayerove galerije prepoznajemo sa sigurnošću još sedam slika navedenih na KOMZA-inom popisu umjetnina u vili na Tuškancu 15. Sliku *Selo na mjeseci* pripisanu Janu Meerhoutu prepoznajemo na popisu pod brojem 18,²¹ sliku *Skidanje s križa*, kopiju po Maertenu de Vos, pod rednim brojem 25,²² sliku flamanskoga slikara Pietera van Bloemena *Potkivanje konja* pod brojem 26,²³ dva ovalna ženska portreta pod brojem 62 i 63,²⁴ *Portret muškarca s mačem* pod brojem 65²⁵ te sliku *Krunjenje Bogorodice* pripisanu Juanu Soredi pod rednim brojem 82.²⁶ Na poledinama pojedinih slika ostala je sačuvana KOMZA-ina administrativna oznaka dodijeljena tijekom popisivanja u vili Fröhlich 1945. godine (K-III-7/45),

a na nekim je slikama uz tu oznaku sačuvana i KOMZA-ina oznaka dana umjetninama prilikom njihove primopredaje Modernoj galeriji 1947. godine (568/47). Dio umjetničkoga inventara vile Fröhlich vjerojatno je činila i slika *Sveti Jakov i sveta Katarina*, koja je u Strossmayerovu galeriju na posudbu iz Muzeja za umjetnost i obrt primljena 1947. godine.²⁷ U primopredajnim je dokumentima označena KOMZA-inom oznakom 7-45-67, međutim pod tim je rednim brojem na popisu umjetnina u vili Fröhlich navedena slika »Bogorodica sa svecem, u pozadini pejzaž«.²⁸ No sasvim je moguće da je lik svete bio pogrešno protumačen kao lik Bogorodice.²⁹

Ured za zaštitu jugoslavenske imovine u inozemstvu Državnoga sekretarijata za poslove financija u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji zatražio je 1958. godine podatke te procjenu umjetničkih predmeta »koji su u lipnju 1945. g. preuzeti po KOMZI iz vile Tuškanac 15.«³⁰ Nasljednica tih predmeta Hanna Adriana Fröhlich kao talijanska državljanka imala je »na osnovu Ugovora o miru s Italijom« pravo na odštetu od talijanske vlade, jer su ti »predmeti prešli u jugoslavensku opće narodnu imovinu«.³¹ Dopisi su upućeni na više institucija,³² a u Strossmayerovoj galeriji tada su prepoznate samo tri slike s popisa – *Krunjenje Bogorodice*, *Skidanje s križa* i *Krštenje*, iako su se u zbirnom fondu Galerije nalazile i druge, ovim istraživanjem utvrđene slike iz vile Fröhlich, čije je podrijetlo međutim svega desetljeće nakon ulaska u zbirku zagubljeno odnosno zaboravljeno.³³ Uz te tri slike navedeno je da »nemaju galerijske vrijednosti, te ni u kakvom slučaju ne dolaze u obzir i u kombinaciju za galerijski postav.«³⁴ Savjetovano je da se »te slike uopće ne procjenjuju, već da se vrate vlasnici.«³⁵ Međutim do povrata slika nije došlo, a nije poznato niti je li nasljednica ostvarila pravo na odštetu.

Potraživanja kćeri Oskara Fröhlich potvrđuju nekadašnje vlasništvo obitelji Fröhlich nad popisanim umjetninama u vili Fröhlich. Zasad nije poznato gdje je Oskar Fröhlich nabavljao umjetnička djela, odnosno gdje je formirao svoju zbirku. Međutim istraživanja oznaka na poledini slike *Krštenje vladara* donose zanimljiva saznanja o engleskom tržištu umjetninama na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, omogućujući praćenje kretanja slike od posljednje četvrtine 19. stoljeća do 20-ih godina 20. stoljeća.

Na poledini slike sačuvano je nekoliko ceduljica, slovno-brojčanih i brojčanih oznaka (sl. 3). Prepoznajemo dvije karakteristične *Christie'sove* inventarne oznake: 587 A (sl. 4) i 269 DK (sl. 5). Svaki predmet prodavan na *Christie'sovim* aukcijama dobivao je jedinstveni konsignacijski broj koji se na umjetninama isprva označavao crnom tintom, a potom od 1870. putem matrice.³⁶ Ta jedinstvena kombinacija brojeva i slova dodjeljivala se jednoj konsignaciji bez obzira na broj umjetnina. Oznaka 587 A odnosi se na konsignaciju koja je rezultirala prodajom 1875. godine,³⁷ a 269 DK prodajom 1921. godine.³⁸

U anotiranome primjerku *Christie'sova* kataloga prodaje iz 1921. godine, koji se čuva u arhivu aukcijske kuće, sačuvane su bilješke o ranijoj *Christie'sovoj* provenijenciji slike iz 1886. godine.³⁹ Tada je, naime, bila prodavana velika zbirka škotskoga političara i poduzetnika Williama

3. Poledina slike
The back of the painting

Grahama (1817. – 1885.), jednog od značajnijih skupljača i pokrovitelja umjetnika viktorskih doba u Londonu.⁴⁰ William Graham svojom je potporom odigrao odlučujuću ulogu u umjetničkom razvoju Dantea Gabriela Rossettija i Edwarda Burnea-Jonesa. Osim suvremenih umjetnika, skupljao je i djela starih majstora, ostavši zapamćen ponajviše kao istaknuti skupljač ranotalijanskog slikarstva. Na poledini slike *Krštenje vladara* sačuvane su dvije njegove ceduljice s natpisom »W. Graham Esq. / 281« (sl. 6), kao i broj 457, pod kojim sliku prepoznajemo u *Christie'sovu* katalogu iz 1886.: »Veronese, 457 Phocas' Baptism«.⁴¹

William Graham skupljačkom se djelatnošću počeo baviti 1860-ih godina, trošivši većinu sredstava na suvremena djela.⁴² Za djela starih majstora rijetko je kada izdvajao više od 100 funti, dok bi za važniju Rossettijevu ili Burne-Jonesovu sliku plaćao i do 1000 funti. Preferirao je slike religiozne tematike, no skupljao je i mitološke teme. Okolnosti kupovine većine starih majstora još su uvijek nepoznate. Pretpostavlja se da je umjetnine kupovao izravno od trgovaca na svojim učestalim putovanjima u Italiju kasnih 1860-ih i tijekom 1870-ih. Zidovi njegove kuće u Grosvenor Place u Londonu bili su od poda do stropa ispunjeni slikama. Umjetnine nije

uobičavao prodavati, već ih je davao na posudbu raznim muzejskim institucijama. Te su posudbe zabilježene u inventaru zbirke iz 1882. godine. Uz trideset tri slike, među kojima se nalazila i slika *Krštenje vladara*, sačuvana je napomena o posudbi *South Kensington Museum*, gdje su se vjerojatno nalazile od 1879. godine.⁴³

Graham je samo rijetko kupovao na aukcijama u Londonu, a tada je licitirao pod pseudonimom »Duncan«.⁴⁴ Pod tim je imenom zabilježen u anotiranim *Christie'sovim* aukcijama između 1870. i 1876. godine.⁴⁵ Iz toga razdoblja datira i starija *Christie'sova* oznaka na poledini slike *Krštenje vladara*, 587A. Prema podacima iz arhiva aukcijske kuće *Christie's* ta je oznaka bila dodijeljena konsignaciji od 69 slika, od kojih je 59 slika bilo prodavano 22. i 23. siječnja 1875. godine.⁴⁶ Prodavane slike navedene su u aukcijskom katalogu kao vlasništvo »gospodina, koji se doselio iz Italije«.⁴⁷ Budući da sliku *Krštenje vladara* ne prepoznajemo u prodajnom katalogu, možemo pretpostaviti da se ona nalazila među preostalim deset slika, koje je aukcijska kuća izravno ponudila svojim klijentima. Poznata su imena kupaca tih deset slika: pet je dostavljeno »Mr. Merrittu«, tri »Mr. Holtu«, a dvije »Mr. M. Colnaghiju.«⁴⁸ Martin Henry Colnaghi (1821. – 1908.)

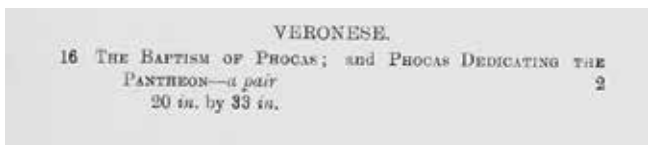
4. Poledina slike, detalj okvira
Back of the painting, detail of the frame

5. Poledina slike, detalj okvira
Back of the painting, detail of the frame

6. Poledina slike, detalj okvira
Back of the painting, detail of the frame

7. Aukcijski katalog, Christie, Manson & Woods, London, 11. srpnja 1919., lot 16
Auction catalogue, Christie, Manson & Woods, London, July 11, 1919, lot 16

vodio je ogranak prodajne umjetničke galerije *Colnaghi* u Londonu, no poslovanje tvrtke sustavno je dokumentirano tek od 1894. godine.⁴⁹ Tko su bili Mr. Holt i Mr. Merritt za sada ostaje nepoznato, no znakovito je da je William Graham

suradivao s restauratorom slika starih majstora i kritičarom Henryjem Merrittom (1822. – 1877.).⁵⁰

Nakon smrti Williama Grahama 1885. godine aukcijska kuća *Christie's* organizirala je prodaju njegove zbirke od 2. do 8. travnja 1886. godine. Britanske dnevne novine *The Times* pratile su tijek aukcije izvjestivši o velikom interesu već uoči početka aukcije kada je prodano čak nekoliko tisuća kataloga.⁵¹ Grahama opisuju kao »predanog i strastvenog štovatelja talijanske umjetnosti, skupljača firentinskih i venecijanskih starih slika, koje su rijetko skupljali njegovi suvremenici« te ističu kako je »revno (...) kupovao i djela modernih engleskih slikara koji su prema njegovu sudu nastavili duhovnost velikih Talijana.«⁵² Posljednjega dana aukcije prodavane su slike venecijanskih majstora. Sliku *Krštenje vladara* je za 27 funti i 6 šilinga kupio William Agnew, kako proizlazi iz anotiranoga kataloga.⁵³

Trgovac umjetninama Sir William Agnew (1825. – 1910.) licitirao je na Grahamovoj prodaji u čak pet različitih uloga, za londonsku *National Gallery*, u ime privatnih skupljača, za vlastitu zbirku, za obiteljsku tvrtku te za Grahamovu obitelj.⁵⁴ Obiteljska tvrtka *Thos. Agnew & Sons*, koju je ustanovio Williamov otac Thomas Agnew rodnom iz Manchestera, preuzela je vodeću ulogu u preprodaji umjetnina, preselivši 1877. godine svoje sjedište u London.⁵⁵ Nakon dva i pol stoljeća obiteljskoga poslovanja tvrtka *Thomas Agnew and Sons Ltd* prestala je s radom, a Agnewove inventarne knjige nabavila je londonska Nacionalna galerija digitaliziravši one iz razdoblja od 1853. do Prvoga svjetskog rata.⁵⁶

Slika *Krštenje vladara* zabilježena je u Agnewovoj inventarnoj knjizi iz 1885. do 1891. godine pod rednim brojem 3951.⁵⁷ Osim podataka o kupnji na aukciji Williama Grahama 8. travnja, saznajemo i kome i kada je ubrzo preprodana, odnosno po čijem je nalogu kupljena: »K. M. Mackenzie, 14. travnja 1886.«⁵⁸

Barun Kenneth Muir Mackenzie (1845. – 1930.) bio je britanski pravnik, član Laburističke stranke, pokopan u Westminsterskoj opatiji.⁵⁹ Godine 1874. oženio je Amy Graham, kćer Williama Grahama. Iz Agnewovih inventarnih knjiga proizlazi da je Agnew u ime Grahamova zeta kupio više slika na aukciji Grahamove zbirke.

Dva i pol desetljeća kasnije, 11. srpnja 1919. godine slika *Krštenje vladara* ponovno se našla na *Christie's*ovoj prodaji, kada je prodavana zbirka Lady Horner (sl. 7).⁶⁰ Iz prodajnog kataloga čitljivi su razlozi prodaje umjetnina: »They are sold in consequence of the destruction of Mells Park by fire.«⁶¹ Četvrta kći Williama Grahama Frances Jane Graham (1854. – 1940.), udana Horner, nastavila je očevu ulogu kao prijateljica i pokroviteljica slikara Edwarda Burnea-Jonesa.⁶² Nakon udaje postaje domaćicom dvorca Mells blizu grada Frome u Somersetu gdje je ugošćivala umjetnike i intelektualce. Pod kojim je okolnostima slika *Krštenje vladara* prešla iz posjeda obitelji Mackenzie u posjed obitelji Horner ostaje nepoznato, no činjenica je da je slika sve do prodaje 1919. godine ostala dio Grahamova obiteljskoga nasljeđa.

Kupac slike *Krštenje vladara* bio je William Lawson Peacock, slabo poznati trgovac umjetninama koji je djelovao u Lon-

donu.⁶³ Svega dvije godine kasnije, zbog Peacockove smrti, slika *Krštenje vladara* zajedno je s drugim umjetninama iz njegova vlasništva ponuđena na prodaju.⁶⁴ Prodaju je organizirala aukcijska kuća *Christie's* 11. studenoga 1921. godine, a slika *Krštenje vladara* prodavana je pod brojem 311.⁶⁵ Broj konsignacije Peacockove prodaje 269 DK ostao je sačuvan na poleđini slike.

Iz anotiranoga *Christie'sova* kataloga saznajemo da je sliku *Krštenje vladara* za 9:9 funti kupio Leger.⁶⁶ Riječ je o Josephu Legeru (1867. – 1925.) koji je u usporedbi sa svojim istaknutijim londonskim kolegama bio skroman trgovac umjetninama, a bavio se i slikarstvom i restauracijom.⁶⁷ Nakon njegove smrti poslovanje nastavlja njegov sin Harold preselivši radnju u prestižnu Old Bond Street.⁶⁸

Daljnji tijek kretanja slike *Krštenje vladara* na engleskome odnosno europskome tržištu umjetninama, od prodajne galerije Leger do ulaska u zbirku Oskara Fröhlicha, dosadašnjim se istraživanjem nije uspio rekonstruirati.⁶⁹ Međutim u poslovnim knjigama *Galerie Heinemann* nailazimo na podatak da je Oskar Fröhlich 1926. godine sliku *Krštenje* ponudio na prodaju toj minhenskoj galeriji.⁷⁰ Slika je bila ponuđena kao djelo mladega sina Paola Veronesea, Carletta Caliarija (1570. – 1596.) uz ekspertizu Wilhelma Suide, tadašnjega direktora muzeja Joanneum u Grazu, no nije otkupljena.⁷¹ Uvid u dokumentaciju jedne od važnijih njemačkih trgovina umjetninama do Drugoga svjetskog rata, koja se prvenstveno specijalizirala za umjetnost 19. i 20. stoljeća, proširuje saznanja o skupljačkoj djelatnosti Oskara Fröhlicha koji se nije bavio samo sabiranjem umjetnina, nego je umjetnine iz svoje zbirke nudio i na prodaju.⁷²

Višekratna prodaja slike na *Christie'sovim* aukcijama 1875., 1886., 1919., i 1921. godine potvrđuje monopol te renomirane aukcijske kuće u Engleskoj, koja je već od svoga osnutka 1766. godine preuzela dominaciju nad engleskim tržištem umjetninama.⁷³ Do sredine 19. stoljeća *Christie's* se profilirao u vodeću aukcijsku kuću u Europi preselivši 1823. godine sjedište na adresu 8 King Street, St. James's London na kojoj i danas posluje. Od 1840. do 1900. godine *Christie's* je organizirao 92 posto svih prodaja, postavši omiljena aukcijska kuća trgovcima umjetninama poput Agnewa koji je kod *Christie'sa* ostvario čak 90 posto svojih kupovina. *Christie'sove* aukcije postale su glavni izvor nabave i ostalim trgovcima umjetninama, na što rječito ukazuju već i kupci slike *Krštenje vladara*.

Osim što rezultiraju brojnim podacima o provenijenciji slike, istraživanja *Christie'sovih* aukcijskih kataloga donose i saznanja o nekadašnjoj izvornoj cjelini, odnosno o postojanju pandana slici *Krštenje vladara*. Naime od 1886. pa sve do 1921. godine na prodaju su nuđene dvije slike istovjetnih dimenzija, bilo pod zasebnim ili pod istim kataloškim brojem, no bez reprodukcije. Slika *Krštenje vladara* navođena je kao »Krštenje Foke«, a njezin pandan kao »Foka posvećuje Panteon«. Iako sudbina druge slike danas nije poznata, kataloški opisi dviju slika predstavljaju važan izvor za tumačenje ikonografije slike u Strossmayerovoj galeriji.

U interpretaciji scene ključnim se čini stariji vladarski lik u hermelinu i s vladarskim štapom koji s odobravanjem

promatra obred krštenja. Lako bismo u njemu mogli prepoznati oca pokrštenika, odnosno u pokršteniku osobu koja će naslijediti njegovo prijestolje.

U potrazi za identifikacijom likova najprije se nameće car Foka koji je kao pokrštenik prepoznat u londonskim aukcijskim katalozima. Car Foka (547. – 610.) bio je istočno-rimski (bizantski) car od 602. do smrti 610. godine, došavši na prijestolje zahvaljujući pobuni carske vojske protiv cara Maurikija.⁷⁴ Prvi je u povijesti Carigrada nasilno preuzeo vlast. I sam je bio nasilno svrgnut s vlasti, nakon što je perzijski car Heraklije osvojio Carigrad 610. godine. Tijekom vladavine provodio je politiku apsolutne vjernosti Rimu. Njegov dolazak na prijestolje pozdravio je papa Grgur Veliki koji se nadao da će Foka usmjeriti svoju politiku i na Italiju, koja je zanemarena od ranijih bizantskih careva trpjela od invazije barbara. Za vrijeme pontifikata Bonifacija III. car Foka priznao je apostolsku Crkvu sv. Petra kao glavnu među svim crkvama, a papi Bonifaciju IV. formalno je poklonio hram Panteon, koji ga je posvetio svim svetim mučenicima. U carevu je čast podignut u Rimu, kao posljednji spomenik na trgu Forum Romanum, Fokin stup.

Foka je carigradski patrijarh okrunio u crkvi svetoga Ivana Krstitelja, međutim saznanja o njegovu krštenju izostaju. Iako u Fokinoj biografiji nema čvrstih uporišta za prepoznavanje toga cara kao pokrštenika na sceni Krštenja, ipak je znakovito postojanje pandana čija se tema bez dvojbe može povezati s carem Fokom. Ranija povijest slika nije nam poznata, no malo je vjerojatno da je ikonografija dviju slika kao prizora iz života cara Foke prepoznata tek u 19. stoljeću. Uvjerljivija se čini pretpostavka da je takvo čitanje ikonografije preuzeto iz ranijih opisa. Ta promišljanja potkrijepljuje i činjenica da su slike od vremena svoga nastanka pa sve do 20. stoljeća sačuvane u paru.

Vladavina cara Foke u historiografiji nerijetko je negativno opisana.⁷⁵ Kao caru uzurpatoru pripisuje mu se provođenje režima straha i terora, a okrivljuje ga se i za propast Istočnoga Rimskoga Carstva. Povjesničari navode da je na odjek naišao samo na jednom mjestu, i to u Rimu.⁷⁶ Naime između Carigrada i Rima krajem 6. stoljeća izbio je žestok spor zbog titule ekumenskoga patrijarha koju su si carigradski patrijarsi pridijevali. Car Maurikije oglušio se na prosvjede pape Grgura I., no Foka je spremno popustio: vrhunac njegove naglašeno prorimske politike bilo je pismo upućeno papi Bonifaciju III. 607. godine u kojem je priznao apostolsku Crkvu sv. Petra kao glavnu među svim crkvama. Spomenik posebne milosti koji je Foka uživao u Rimu jest stup na rimskom Forumu čiji natpis glorificira bizantskoga cara. Dao ga je podignuti ravenski egzarh Smaragd. Ravenski i kartaški egzarhat stvoren je u vrijeme vladavine cara Maurikija, služeći kao predstraže bizantske moći na zapadu.⁷⁷ Egzarsi nisu imali samo vojnu nego i političku, civilnu upravu nad bizantskim posjedima uživajući široke ovlasti. Smaragd je u dva navrata bio egzarhom Ravenne, od 585. do 589. godine i ponovno od 603. do 611. godine.⁷⁸ U drugom ga je navratu kao predstavnika u Italiji postavio sam Foka. Iako car Foka nije ostao zapamćen kao značajniji bizantski vladar, za vrijeme njegove vladavine postavljeni su temelji za jačanje papinskoga primata. On je

bio ujedno i prvi vladar koji je okrunjen u crkvi, čime je taj čin poprimio i religiozno značenje.⁷⁹

Može li se u liku starijega vladara prepoznati egzarha Smaragda, koji je zasigurno bio sklon caru Foki, a čin krštenja cara Foke protumačiti kao rehabilitaciju omraženoga cara na istoku, koji je na zapadu vodio politiku jačanja uloge papa?

Takvo tumačenje slike zasigurno ne bi bilo održivo bez rezultata istraživanja provenijencije. Osim što rezultira brojnim

saznanjima o promjenama vlasništva i smještaja, rasvjetljavajući kontekst muzealizacije slike i vraćajući memoriju na pretposljednega vlasnika Oskara Fröhlicha, istraživanje provenijencije slike *Krštenje vladara* upotpunilo je saznanja i o izvornoj cjelini, odnosno o postojanju pandana *Posveta Panteona* te omogućilo novo razmatranje ikonografije slike. Time se integriranje rezultata istraživanja provenijencije u standardnu povijesnoumjetničku analizu još jednom potvrđuje kao neizostavan element suvremene povijesti umjetnosti.

Bilješke

* Ovaj je rad nastao u okviru priprema za projekt Hrvatske zaklade za znanost IP-2020-02-1356 Istraživanje provenijencije umjetnina u zagrebačkim zbirkama (ZagArtColl_ProResearch).

- 1 *Sto godina Strossmayerove galerije 1884–1984: izložba u povodu stote obljetnice otvorenja Strossmayerove galerije starih majstora Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, katalog izložbe (ur. Vinko Zlamalik), Zagreb, 1984., 97 (kat. br. 196).
- 2 Avanzino Nucci, *Krštenje cara Konstantina*, oko 1580., Rim, San Silvestro al Quirinale.
- 3 Paolo Veronese, *Pomazanje kralja Davida*, oko 1555., ulje na platnu, 174 × 365 cm, Beč, Kunsthistorisches Museum.
- 4 Najsrdacnije zahvaljujem recenzentu teksta na ovoj sugestiji.
- 5 Arhiv Strossmayerove galerije (dalje: Arhiv SG), dokumentacija o slici inv. br. SG-376.
- 6 Pregledana je arhivska građa KOMZA-e koja se čuva u Ministarstvu kulture RH, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Središnji arhiv, Zbirka starije građe, Komisija za sakupljanje i zaštićivanje kulturnih spomenika i starina – Zagreb (1945. – 1954.) (dalje: MK-UZKB/SA-ZSG-KOMZA) i u Arhivu SG.
- 7 MK-UZKB/SA-ZSG-KOMZA, 7/45, br. 27.
- 8 Isto.
- 9 Fröhlich, Oskar, u: *Židovski biografski leksikon*, radna verzija (ur. Ivo Goldstein), dostupno na: <https://zbl.lzmk.hr/?p=3504>.
- 10 KREŠIMIR GALOVIĆ, U povodu jedne sudske presude. I Kovacic šaptom pade, *Vijenac*, 284 (20. siječnja 2005.), dostupno na: <http://www.matica.hr/vijenac/284/i-kovacic-saptom-pade-9447/> (20. listopada 2020.).
- 11 Fröhlich, Oskar (bilj. 9).
- 12 Oskar Fröhlich – državljanstvo. Hrvatski državni arhiv, Banovina Hrvatska. Kabinet bana (dalje: HR-HDA-155), kutija 108, br. 16652.
- 13 Podaci za Neslovene i Jevreje primljenih u državljanstvo Kraljevine, Potvrda o članstvu Društva Crvenog Krsta, Potvrda Aerokluba Naša krila. HR-HDA-155, kutija 108.
- 14 Obrazac obvezne prijave imetka Židova, Fröhlich Oskar, 28. lipnja 1941. Hrvatski državni arhiv, Ministarstvo državne riznice NDH. Odjel za novčarstvo, državnu imovinu i dugove. Ured za podržavljeni imetak (PONOVA) (dalje: HR-HDA-1076), kutija 670.
- 15 Obrazac obvezne prijave imetka Židova, Fröhlich Berta, 28. lipnja 1941. HR-HDA-1076, kutija 670.
- 16 ŽARKO DOMLJAN, Arhitekt Hugo Ehrlich, *Život umjetnosti*, 24/25 (1976.), 39–55, 53.
- 17 Obrazac obvezne prijave imetka Židova, Fröhlich Oskar, 28. lipnja 1941. HR-HDA-1076, kutija 670.
- 18 Više o djelovanju KOMZA-e vidi: IVA PASINI TRŽEC, Osnutak, organizacijski ustroj i djelovanje Komisije za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina, *Peristil*, 62 (2019.), 123–138.
- 19 MK-UZKB/SA-ZSG-KOMZA, 7/45.
- 20 Sačuvane su bilješke o distribuciji umjetnina Modernoj galeriji, Muzeju za umjetnost i obrt, Povijesnom muzeju u Zagrebu te Muzeju grada Rijeke. Isto.
- 21 Nizozemski slikar, *Selo na mjesecini*, ulje na dasci, 29,8 × 38,4 cm, inv. br. SG-301 (K 7/45, 18). Na poleđini slike sačuvane su dvije KOMZA-ine administrativne oznake: K – III – 7/45, 18 i 568/47, 97.
- 22 Kopija po: Maerten de Vos, *Skidanje s križa*, tempera s uljem na dasci, 66,7 × 51,6 cm, inv. br. SG-378 (K 7/45, 25). Na poleđini

- slike sačuvane su dvije KOMZA-ine administrativne oznake: K – III – 7/45, 25 i 568/47.
- 23
Pieter van Bloemen, *Potkivanje konja*, ulje na platnu, 45,6 × 54,3 cm, inv. br. SG-147 (K 7/45, 26). Na poledini slike sačuvana je KOMZA-ina administrativna oznaka: K – III – 7/45, 26.
- 24
Francuski slikar 18. st., *Portret gospođe*, pastel na papiru, 40 × 30,5 cm, inv. br. SG-320 (K 7/45, 63); Francuski slikar 18. st., *Portret gospođe*, pastel na papiru, 40 × 30,5 cm, inv. br. SG-321 (K 7/45, 62).
- 25
Talijanski slikar 17. st., *Portret muškarca s mačem*, ulje na platnu, 105,8 × 85,8 cm, inv. br. SG-125 (K 7/45, 65). Administrativni broj KOMZA-e K – III – 7/45, 65 sačuvan je na poledini slike.
- 26
Juan Soreda, *Krunjenje Bogorodice*, tempera, ulje na dasci, 170,2 × 110,5 cm, inv. br. SG-377 (K 7/45, 82).
- 27
Nizozemski slikar, *Sveti Jakov i sveta Katarina*, ulje na dasci, 129,5 × 84 cm, inv. br. SG-437. Usp. JAZU Ministarstvu prosvjete N. R. Hrvatske, Odjelu za kulturu i umjetnosti, 6. listopada 1947. Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (dalje: Arhiv HAZU), 1947., 500-1462, 961-1947.
- 28
MK-UZKB/SA-ZSG-KOMZA, 7/45, br. 67.
- 29
U jednom kasnijem dokumentu slika je navedena kao »Sveta Elizabeta i sveti Jakov«. Usp. Zapisnik o komisijском preuzimanju Stare galerije, 29. listopada 1952. Arhiv SG, 1952.
- 30
Konzervatorski zavod Povijesnom muzeju, 15. srpnja 1958. MK-UZKB/SA-ZSG-KOMZA, 7/45.
- 31
Isto.
- 32
Konzervatorski zavod uputio je dopis Narodnom muzeju u Rijeci, Institutu za likovne umjetnosti JAZU, Povijesnom muzeju Hrvatske, Simfonijskom orkestru, Sveučilišnoj knjižnici i Muzeju grada Zagreba. Isto.
- 33
Stara galerija Institutu za likovne umjetnosti, 11. srpnja 1958. Arhiv SG, 1958.II. Na dopisu je navedena i slika *Napajanje stoke kod ruševina* (inv. br. SG-302) koja je na popisu umjetnina u vili Fröhlich prepoznata u slici *Pejsaž* pod rednim brojem 18. Međutim tu identifikaciju možemo sa sigurnošću odbaciti jer ne odgovaraju ni dimenzije, ni tehnika.
- 34
Isto.
- 35
Isto.
- 36
SIMON FORD, *Information Sources in Art, Art History and Design*, München, 2001., 99.
- 37
Property of a Gentleman, removed from his late residence in Italy, Christie, Manson & Woods, London, 22. – 23. siječnja 1875.
- 38
Ancient and Modern Pictures being a portion of the stock of Messrs. W. Lawson Peacock & Co., Christie, Manson & Woods, London, 11. studenoga 1921., lot 311.
- 39
Na pomoći pri istraživanju zahvaljujem Danielu Jarmaiju, arhivskom istraživaču iz arhiva *Christie's*. Privatna korespondencija, 5. kolovoza 2019.
- 40
Catalogue of the important collection of pictures in oil, and drawings in water colours, formed by that well-known amateur William Graham, Esq., deceased, late of Grosvenor Place, Christie, Manson & Woods Limited, London, 2. – 8. travnja 1886. Više o Williamu Grahamu vidi: OLIVER GARNETT, *The letters and collection of William Graham – Pre-Raphaelite patron and Pre-Raphael collector, The Volume of the Walpole Society*, 62 (2000.), 145–344.
- 41
Catalogue of the important collection... (bilj. 40), lot 457.
- 42
OLIVER GARNETT (bilj. 40), 149–157.
- 43
Isto, 152 (bilj. 41).
- 44
Isto, 150 (bilj. 30).
- 45
Isto.
- 46
Privatna korespondencija s arhivskim istraživačem Danielom Jarmaijem, 26. studenoga 2019.
- 47
Usp. *Property of a Gentleman...* (bilj. 37).
- 48
Privatna korespondencija s Danielom Jarmaijem, 26. studenoga 2019.
- 49
Privatna korespondencija s arhivisticom Hannah Dale iz Waddesdon Manor, 28. studenoga 2019. Usp. Colnaghi, Past, Present, dostupno na: <http://www.colnaghi.com/history.php> (20. listopada 2020.).
- 50
Usp. *British picture restorers, 1600-1950*, M, dostupno na: <https://www.npg.org.uk/research/programmes/directory-of-british-picture-restorers/british-picture-restorers-1600-1950-m> (20. listopada 2020.).
- 51
OLIVER GARNETT (bilj. 40), 182.
- 52
»...a devoted and passionate admirer of the art of the Italians of the great age, a collector of old Florentine and old Venetian pictures such as were very few of his contemporaries, he was also an eager buyer of the work of such modern English painters as seemed to him to have inherited the serious spirit of the Italians.« *The Times*, 1. travnja 1886., navedeno prema OLIVER GARNETT (bilj. 40), 182. O tijeku aukcije vidi i WILLIAM ROBERTS, *Memorials of Christie's: A Record of Art Sales from 1766 to 1896*, London, 1897., 86–92.

- 53
Privatna korespondencija s Danielom Jarmaijem, 5. kolovoza 2019.
- 54
OLIVER GARNETT (bilj. 40), 183.
- 55
About Agnew's stock books, dostupno na: <https://www.nationalgallery.org.uk/research/research-centre/agnews-stock-books/about-agnews-stock-books> (20. listopada 2020.).
- 56
Agnew's stock books, dostupno na: <https://www.nationalgallery.org.uk/research/research-centre/agnews-stock-books> (20. listopada 2020.).
- 57
Picture Stock Book, 1885-1891, NGA27/1/1/7 Agnew Stock number – 3951 – Veronese, Phocas' Baptism, 457, H. M. MacKenzie, 14 April 1886, 35, dostupno na: <https://www.nationalgallery.org.uk/research/research-centre/agnews-stock-books/reference-nga27117-1885-91> (20. listopada 2020.).
- 58
Isto.
- 59
Usp. Kenneth Muir Mackenzie, dostupno na: <https://www.westminster-abbey.org/abbey-commemorations/commemorations/kenneth-muir-mackenzie> (20. listopada 2020.).
- 60
Catalogue of Pictures by Old Masters Chiefly of the Italian Schools. The Property of Major Cornwallis West, The Property of Lady Horner, The Property of W. A. H. Martin Esq., Christie, Manson & Woods, London, 11. srpnja 1919., lot 16.
- 61
Isto.
- 62
K. D. REYNOLDS, Horner, Frances Jane, Lady Horner, u: *Oxford Dictionary of National Biography*, dostupno na: <https://www.oxforddnb.com/> (20. listopada 2020.).
- 63
OLIVER GARNETT (bilj. 40), 338. O Williamu Lawsonu Peacocku vidi: *Antique Dealers: the British Antique Trade in the 20th Century*, William Lawson Peacock and Company, dostupno na: <https://antiquetrade.leeds.ac.uk/dealerships/34790> (20. listopada 2020.).
- 64
Privatna korespondencija s Danielom Jarmaijem, 5. kolovoza 2019.
- 65
Isto.
- 66
Isto.
- 67
Usp. Leger Galleries, dostupno na: <https://www.artbiogs.co.uk/2/galleries/leger-galleries> (20. listopada 2020.).
- 68
Isto.
- 69
Oznake koje ostaje neidentificirane na poledini slike su 954 i 4168b.
- 70
Carletto Cagliari, *Taufe eines vornehmen Jünglings, der vor dem Bischof kniet*, 13. studenoga 1926., dostupno na: <http://heinemann.gnm.de/de/kunstwerk-39903.htm>. Više o Galerie Heinemann vidi: BIRGIT JOOSS, *Galerie Heinemann. Die wechselvolle Geschichte einer jüdischen Kunsthandlung zwischen 1872 und 1938*, u: *Anzeiger des Germanischen Nationalmuseums*, Nürnberg, 2012., 69–84.
- 71
Carletto Cagliari, *Taufe eines vornehmen Jünglings, der vor dem Bischof kniet*, 13. studenoga 1926., dostupno na: <http://heinemann.gnm.de/de/kunstwerk-39903.htm> (20. listopada 2020.).
- 72
Tijekom 1926. Oskar Fröhlich ponudio je nekoliko slika galeriji Heinemann na prodaju. Niti jednu od tih slika nije moguće identificirati. Usp. Volltextsuche: Fröhlich, <http://heinemann.gnm.de/de/recherche.html> (20. listopada 2020.).
- 73
LYNDA MCLEOD, James Christie and his auction house, *Art Libraries Journal*, 33/1 (2008.), 28–34; THOMAS M. BAYER – JOHN R. PAGE, *The Development of the Art Market in England: Money as Muse*, London, 2011.
- 74
Vidi: Foka, u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020., dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20004>; usp. i KEVIN H. CROW, Phocas, dostupno na: <https://www.roman-emperors.org/phocas.htm> (20. listopada 2020.).
- 75
Vidi: Phokas, emperor, u: *Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. 3 (ur. Alexander P. Kazhdan), New York – Oxford, 1991., 1666.
- 76
GEORGIJE OSTROGORSKI, *Povijest Bizanta 324. – 1453.*, Zagreb, 2006., 50–51.
- 77
Isto, 48.
- 78
THOMAS HODGKIN, *Italy and her invaders, 600–744*, Oxford, 1885., 152.
- 79
JEAN HANI, *Sacred Royalty. From the Pharaoh to the Most Christian King*, London, 2011., 155.

Summary

Iva Pasini Tržec

On the Painting *Baptism of a Ruler* at the Strossmayer Gallery of Old Masters

Based on the research of archival documents, auction catalogues, and markings on the back of the painting *Baptism of a Ruler* in the Strossmayer Gallery of Old Masters at the Croatian Academy of Sciences and Arts, the author presents numerous new insights into the provenance of the painting during the 19th and the first half of the 20th century. She has found out that the painting was sold on various occasions through Christie's auction house in London, specifically in 1875, 1886, 1919, and 1921. The sales of 1875 and 1921 are also recorded on the back of the painting in the form of Christie's inventory marks 587 A and 269 DK. Based on Christie's annotated auction catalogues, the author has been able to follow the changes in ownership. Until 1886, it was owned by the Scottish politician and entrepreneur William Graham (1817–1885), one of the most important collectors and patrons of Victorian art in London. On the back of the painting, there are two of his notes with the inscription "W. Graham Esq. / 281" as well as number 457, under which the painting was sold at the auction of 1886. At an auction of Graham's collection, the painting was bought by art dealer Sir William Agnew (1825–1910) for Baron Kenneth Muir Mackenzie (1845–1930), the husband of Graham's daughter, Amy. The painting remained part of Graham's family legacy until 1919, when the collection of Frances Jane Graham (1854–1940), William Graham's fourth daughter, also known as Lady Horner, was sold. The buyer of the *Baptism of a Ruler* in 1919 was William Lawson Peacock, an insufficiently researched art dealer who was active in London. It was in his possession until 1921, when it was bought by art dealer Joseph Leger (1867–1925). Further changes of ownership through English and European art markets, from the Leger Gallery to its acquisition for the collection of Oskar Fröhlich (1879–1944), have not been previously reconstructed, but the author has found out that Oskar Fröhlich must have owned the painting in 1926, when he offered it for sale to the Munich-based Galerie Heinemann. The penultimate owner of the painting, entrepreneur Oskar Fröhlich, was the director

and shareholder of Croatia d.d., a wood processing company in Zagreb, in the interwar period. After the establishment of the Independent State of Croatia, Fröhlich fled to Italy, and his villa at Tuškanac 15 was occupied by the military commander Slavko Kvaternik. The author has also considered the circumstances of the painting's entry into the collection of the Strossmayer Gallery shortly after the war, when the Commission for the Collection and Preservation of Cultural Monuments and Antiquities (KOMZA) took care of artworks from the villa.

Research on the provenance of the painting also complements our knowledge of the original whole, that is, the existence of its counterpart with identical dimensions. From 1886 until 1921, the painting *Baptism of Phocas* was offered for sale along with *Phocas Dedicating the Pantheon*. Although the fate of the second painting is not known today, the catalogue descriptions of the two paintings are an important source for correcting or interpreting the iconography of the painting in the Strossmayer Gallery, which has so far been referred to as *Baptism of a Female Saint*. Although there is no firm basis in the biography of the Byzantine emperor Phocas for recognizing him as the baptized person in the *Baptism of a Ruler*, the existence of a counterpart on a subject that can undoubtedly be connected with Emperor Phocas, who formally donated the Pantheon temple to Pope Boniface IV, is nevertheless significant. A new interpretation of iconography in the painting would certainly not be possible without studying its provenance, which again proves the importance of integrating provenance research into the standard art historical analysis as an indispensable element of contemporary art history.

Keywords: William Graham, Oskar Fröhlich, Strossmayer Gallery of Old Masters, KOMZA, Christie's auction house, *Baptism of a Ruler*, Roman emperor Phocas